

מצוות – הרמח"ל – חלק א'

הרמח"ל בספרו דרך השם, מבאר לנו את עניין המצוות :

"היות האדם אותה הבריה הנבראת לידבק בו יתברך (= מטרת האדם להדבק בקב"ה), והיא המוטלת בין השלימות והחסרונות, והיכולת בידו לקנות השלימות.

ואולם צריך שיהיה זה בבחירתו ורצונו, כי אילו היה מוכרח במעשיו להיות בוחר על כל פנים בשלימות - לא היה נקרא באמת בעל שלימותו (השלימות לא הייתה נחשבת שלו), כי איננו בעליו, כיון שהוכרח מאחר לקנותו, והמקנהו הוא בעל שלימותו, ולא היתה הכונה העליונה מתקיימת.

על כן הוכרח שיונה הדבר לבחירתו, שתהיה נטיתו שקולה לשני הצדדין ולא מוכרחת לאחד מהם, ויהיה בו כח הבחירה לבחור בדעת ובחפץ באיזה מהם שירצה, והיכולת גם כן בידו לקנות איזה מהם שירצה. על כן נברא האדם ביצר טוב ויצר רע, והבחירה בידו להטות עצמו לצד שהוא רוצה.

ואולם להיות הדבר הזה נשלם כראוי, גזרה החכמה העליונה שיהיה האדם מורכב משני הפכים, דהיינו מנשמה שכלית וזכה, וגוף ארצי ועכור, שכל אחד מהם יטה בטבע לצדו, דהיינו הגוף לחומריות והנשמה לשכליות, ותימצא ביניהם מלחמה; באופן שאם תגבר הנשמה, תתעלה היא ותעלה הגוף עמה, ויהיה אותו האדם המשתלם בשלימות המעותד (= העתידה); ואם יניח האדם שינצח בו החומר, הנה ישפל הגוף ותשפל נשמתו עמו, ויהיה אותו האדם בלתי הגון לשלימות, ונדחה ממנו חס ושלום. ולאדם הזה יכולת להשפיל חומריו לפני שכלו ונשמתו ולקנות שלימותו, כמו שנתבאר.

ואמנם גזר טובו יתברך, שיהיה גבול להשתדלות הזה המצטרך לאדם להשיג השלימות, וכשהשלים השתדלותו - ישיג שלימותו וינוח בהנאתו לנצח נצחים".

(דרך השם חלק א, פרק ג, א - ג)

הרמח"ל מסביר שהאדם נברא בעולם כדי להגיע לשלמותו. שלמות האדם היא על ידי הדבקות בקב"ה באמצעות המצוות. האדם נמצא בעולם שבו ישנה מלחמה בין הטוב ובין הרע, בין הנשמה לבין הגוף. כאשר האדם בוחר בטוב, בוחר לעשות את המצוות, אז הוא מתעלה ואף גופו החומרי מתעלה יחד עם הנשמה והוא מגיע לשלמותו. אך אם הולך הוא אחרי היצר הרע, נמשך אחרי הצד החומרי שבו, הוא גורם גם להתדרדרות הצד הרוחני שבו ויישאר האדם חסר.

מצוות – הרמח"ל – חלק ב'

הרמח"ל ממשיך לבאר לנו כיצד מושגת הדבקות בקב"ה על ידי המצוות:

"על ידי המעשים האלה היתה הנשמה מתחזקת וחשך הגוף מתחלש, באופן שהיה מזדכך על ידה זיכוכ גמור, ומתעלים שניהם אל הדביקות בו יתברך.

ולפי שהגזירה גזורה, אין הדבר נעשה בפעם אחת, אך על כל פנים מתחזקת הנשמה בעצמה, והגוף מזדכך בכח אף על פי שאינו נעשה בפועל, וקונה האדם מצב שלימות בכח שיצא אחר כך לפועל בזמן הראוי לו.

אך הסדרים והגבולות האלה, הנה הם **כלל המצוות העשין והלאוין**, אשר כל אחת מהם מכוונת אל תכלית הקנות באדם והעצמים בו אחת ממדרגות המעלה האמיתית שזכרנו, והסרת אחד מעניני החשך והחסרונות, על ידי פועל המצוות עשה ההיא, או המניעה מן הלא תעשה. ואולם פרט המצוות כלם, וכן פרטי כל מצוה ומצוה, הנה הם מיוסדים על אמתת מציאותו וענינו של האדם בכל בחינותיו, ואמתת עניני השלימות המצטרפים, כל דבר בתנאיו וגבוליו מה שצריך להשלמתו. ואמנם החכמה העליונה שיודעת כל זה לאמתו, ויודעת כל עניני הברואים כלם ושימושיהם כמו שבראתם באמת, השקיפה על הכל, וכללה כל המצטרך, במצוות שצונו בתורתו, וכמו שכתוב, ויצונו ה' לעשות את כל החוקים וכו' לטוב לנו וכו'.

והנה שרש כל ענין העבודה הוא, היות האדם פונה תמיד לבוראו. והוא שידע ויבין שהוא לא נברא אלא להיות מתדבק בבוראו, ולא הושם בזה העולם אלא להיות כובש את יצרו ומשעבד עצמו לבוראו בכח השכל, הפך תאות החומר ונטיתו, ויהיה מנהיג את כל פעולותיו להשגת התכלית הזו ולא יטה ממנו"

(דרך השם חלק א, פרק ד, ד-1)

מטרת האדם היא להגיע לשלמותו - לחזק את הנשמה ולזכך את הגוף, וזה באמצעות מעשיו. הקב"ה שיצר את העולם ואת האדם ידע מהם המעשים המביאים את האדם לשלמות, וכלל את כל המעשים המועילים במצוות הכתובות בתורה.

מצוות – הרמח"ל – חלק ג'

הרמח"ל ממשיך להסביר בעניין המצוות שמעשי האדם בעולם אינם רק מצוות, גם לפעולות היומיומיות "הרגילות" של האדם יש ערך:

"אך ההנהגה הזאת מתחלק לשני חלקים: הא', הוא במה שיעשה מפני שצוה בו, והב', במה שיעשה מפני שהוא מוכרח בו וצריך. פירוש - הא' הוא כלל מעשה המצוות, והב' כלל מה שהאדם משתמש מן העולם לצורכו.

מעשה המצוות, הנה תכלית בו לאדם שיעשהו מבואר הוא, שהוא לקיים מצוות בוראו ולעשות חפצו, והנה הוא מקיים חפצו יתברך בזה, בשני דרכים נמשכים זה מזה, והיינו כי הוא מקיים חפצו במה שצוהו שיעשה המעשה ההוא והוא עושהו. והשנית, כי הנה במעשה ההוא הנה הוא משתלם באחת ממדרגות השלימות שהיא תולדת המצוה ההיא וכמו שכתבתי, והנה מתקיים חפצו יתברך, שהוא חפץ שיהיה האדם משתלם ומגיע ליהנות בטובו יתברך.

אכן מה שהאדם משתמש מן העולם לצרכו, הנה צריך תחלה שיהיה מוגבל בגבול רצונו יתברך, דהיינו שלא יהיה בו דבר ממה שמנעו ואסרו האל יתברך. ושלא יהיה אלא הראוי לבריאות הגוף וקיום חיותו על הצד היותר טוב, ולא כפי נטית החומר ותשוקתו למותרות. ויהיה הכונה בו, להיות הגוף מוכן ומזומן להתשתמש ממנו הנשמה לצורך עבודה בוראו, שלא תמצא לה עיכוב בהעדר הכנתו וחולשתו. וכשהיה האדם משתמש מן העולם על הדרך הזה, הנה ימצא התשמיש ההוא בעצמו פועל השלימות כמו שכתבתי, ויקנה בו מעלה אמיתית כמו שיקנה במעשה כל המצוות כלן, כי גם זה מצוה עלינו, לשמור את גופנו בהכנה הגונה לשיוכל (כדי שיוכל) לעבוד בו את בוראנו, ונשתמש מהעולם לכונה זו ולתכלית זה כפי המצטרך לנו, ונמצינו אנחנו מתעלים במעשה הזה, והעולם עצמו מתעלה בזה בהיותו עוזר לאדם לשיעבוד את בוראו"

(דרך השם חלק א, פרק ד, ז)

גם שאר פעולות האדם, כל המעשים שאינם מצוות, באים לאותה מטרה של המצוות והיא להכין את הגוף שיהיה מוכן לעבוד את הקב"ה. כאשר האדם עושה את מעשיו בצורה כזו גם מעשים אלו מקבלים משמעות נוספת וגם הם עוזרים לו להתעלות.

מצוות – הרמח"ל – חלק ד'

הרמח"ל מבאר שלא רק מעשים ומצוות יש לאדם בעבודת ה' אלא גם לרגש האדם תפקיד חשוב:

"והנה ממה שצריך שיגביר האדם בעצמו, הוא האהבה והיראה לבוראו יתברך. והיינו שיהיה מתבונן על גודל רוממותו יתברך, ועוצם שפלות האדם, וכניע עצמו לפניו יתברך, ויבוש מרוממותו. ויהיה חושק ומתאוה להיות מן העובדים לפניו, להתהלל בתהלתו ולהשתבח בגדולתו. כי אלה הם אמצעיים חזקים המתקרבים האדם אל בוראו, המזככים את חשך החומר ומזהירים זהרי הנשמה, ומעלים את האדם מעילוי לעילוי עד שישג קרבתו יתברך..."

ובכל אלה הענינים לא די מה שקונה האדם בעצמו מעלה ושלמות, אלא שמציאות הבריאה כלה בכללה ובפרטה מתעלה ומשתלם...

ואולם סבת כל מצבי האדם חשכתו ובהירותו, הנה היא הארת פניו יתברך אליו, או התעלמו ממנו ... כי הנה כל מה שהאדון ברוך הוא מאיר פניו, מתרבה הזוך והשלמות במי שהגיע לו הארתו, וכפי שיעור ההארה כך הוא שיעור השלימות והזוך הנמשך ממנה, והפך זה, ההעלם. ואמנם האדון ברוך הוא מאיר תמיד למי שיתקרב אליו, ואין מניעת טוב מצדו כלל, אלא מי שלא יתקרב אליו יחסר הארתו, והמניעה מצד המקבל לא מצד המשפיע. והנה גזרה החכמה העליונה, שהעושה אותם הענינים שצוה, דהיינו כלל כל המצות כלן... בכל מעשה מהן שיעשה, יהיה מתקרב על ידו מדריגה מה ממדריגות הקרובה אליו יתברך, ותגיע לו על ידי זה מדריגה מה ממדריגות הארת פניו, כפי הקרובה שנתקרב לו, ויתעצם בו מדריגה מן השלימות, שהיא תולדת מדריגת ההארה ההיא, והפך זה העבירות, כל מעשה מהן שיעשה האדם ח"ו, הנה יתרחק על ידו ממנו יתברך מדריגה מה, ויתוסף עליו על ידי זה מדריגה ממדריגות העלם הארתו, יתברך והסתר פניו, ויתעצם בו על ידי זה מדריגה מן החסרון שהיא תולדת מדריגת ההעלם ההוא.

נמצא לפי כל מה שהקדמנו, שהכונה באמת בכל המצות תהיה אליו יתברך, להתקרב לו וליאור באור פניו. והמניעה מן העבירות, להמלט מן ההתרחק ממנו, וזה התכלית האמיתי שבהן. אך הענינים בפרט יש בהם עומק גדול, כפי פרטי עניני האדם והבריאה"

(דרך השם חלק א פרק ד ח-יא)

לרגש תפקיד חשוב בעבודת האדם. האהבה והיראה, הרצון להדבק בקב"ה תמיד והכנעת האדם מול הקב"ה, מקרבים את האדם אל הקב"ה, אל אור פני ה'.

מצוות – חלק א'

ישנה שאלה מאוד נפוצה – מדוע צריך להקפיד על כל מיני דקדוקים 'קטנוניים' בפרטי מצוות? לכל מצוה יש הסתעפויות וענפי ענפים של הלכות מפורטות ו'מתישות'. לכאורה מספיק הרצון להתקרב לה', והוא עם זמן ירתום את האדם בצורה חופשית להתקרבות לה' – ואז האדם יבוא מתוך גישה חיה 'כיפית' וזורמת, מתוך רצון חופשי.

הגמרא במסכת שבת מלמדת אותנו יסוד בעל משמעות גדולה מאוד:

"דאמר רב יהודה אמר שמואל: בשעה שתיקן שלמה עירובין ונטילת ידים יצתה בת קול ואמרה: "בני אם חכם לבך ישמח לבי גם אני" [משלי כג]. "חכם בני ושמח לבי ואשיבה חרפי דבר" [משלי כז].

[תלמוד בבלי מסכת שבת דף יד ע"ב]

שלמה המלך כתב את שיר השירים שעליו נאמר "אין כל העולם כולו כדאי כיום שנתנה בו שיר השירים למה שכל הכתובים קדש וזה קדש קדשים" [שיר השירים רבה, פרשה א]. שלמה המלך כתב את משלי ששהוא ניתוח הנפש הכי עמוק שהיה בהסטוריה ולא היה ניתוח יותר מוצלח ממנו מעולם; שלמה המלך כתב את קהלת, ניתוח האנושות והעולם הכי מקיף שנעשה מעולם. למרות כל אלה – דווקא בשעה שתיקן שלמה המלך עירובין ונטילת ידים, רק אז ולא בכתיבת כל הספרים האלה – אמרה בת הקול "בני אם חכם לבך ישמח לבי גם אני". למה?

כי בשביל להיות קדוש ולחיות בקדושה לא עוזר לדבר על הקדושה, צריך לחיות אותה, לבצע אותה בצורה הכי גשמית וחומרנית. אדם עובר בחייו חוויות רוחניות כאלה ואחרות שמשפיעות מאוד על נפשו ומזככות אותה באמת ובתמים. אם האדם לא יידע להכניס את הרוחניות שרכש לתוך החיים בצורה עקבית, חוקית, שיטתית ומסודרת – ההשפעות תתפוגגנה במהירות ולא יישאר מהן שום דבר כיוון שהחומריות הגסה מאוד שתלטנית ומושכת ללא הרף כלפי מטה. ללא קביעות מוחלטת שהאדם יציב לעצמו – לא יצליח לשמר את ההשגות הרוחניות שהגיע אליהן. העולם הזה הוא עולם של מעשה ובהתאם לכך ניתנו לנו כוחות מעשיים-טבעיים על ידי הקב"ה. מטרת הכוחות הללו היא להביע את הקדושה הרוחנית-המופשטת בתוך מערכת החוקים של העולם הגשמי-המוחשי. יש לזכור שזו מטרה אלוקית עליונה שהרי הוצבנו בעולם הזה ועם הכוחות הללו על ידי ריבונו של עולם. לכן דווקא הפרטים הדקדקניים, המסודרים, הבלתי-משתנים, המחייבים שעלולים לפעמים להיות אפילו משעממים – הם אלה שמטמיעים בתוך האדם את הקודש, מתוך ההרגל שרוכש לעצמו בעולם הגשמי וחי את הקדושה בצורה מעשית בחייו, זה הדבר שיביא אותו אל הקדושה, זה מה שירגיל אותו לחיות בצורה ישרה ושעצם חייו יהיו בתוך הטהרה.

כמובן שצריך לדעת גם בתוך החוקים הקבועים כיצד לשמור על התחדשות מתמדת ומלאת חשק והשגרה צריכה להיות משמחת ולא אפורה ויבשה.

מצוות – חלק ב'

הרב קוק בא להסביר במאמר 'מעשי יצירה' את מהות המצוות ואת דרך ההסתכלות עליהן ועל ביצוען:

"מרחוק אנו רואים את כנסת-ישראל מעטרת בכל הדרה, כמו שאנו חולמים עליה ומצפים לראותה, אנו רואים שהיא צועדת בגאונה לרשם (-לבטא) יפה (-כראוי) את קלסתרה (-דמותה), פני שתהיה שלמה בכל כחותיה, בעבור עצמה – וממילא גם-כן בעבור כל. בגדלה, איננה באה מתוך דרכי-חיים אלא רעיונית, דעותיה והלך-נפשה, אלא להפוך: ממעלה למטה, מתוך מחשבותיה והגיון-לבבה על עצמה ועל העולם – היא באה לאוצר המעשי שלה והיא מוצאת את מנוחתה, את עצמת-כבודיה וערכה, כשהיא מגשמת את רוקניותה בחיי, בחיי אישיה הפרטיים ובחיי לאומיותה"

(אורות, זרעונים, מעשי יצירה)

הרב קוק פותח בתיאור של ראייתנו את עם ישראל בעתיד הרחוק בצורתו השלמה כמו שאנחנו מתפללים ומצפים משחר ההיסטוריה – "השיבה שופטיו", "ולירושלים עירך" וכו'. הדגש הוא השלמות שנמצאת במציאות הממשית בפועל של העם, שידע לבטא את פנימיותו בצורה מדויקת ומלאה. בלי לומר מפורשות הרב קוק מתכוון שההתבטאות הזו מתבצעת על ידי המצוות, כי הן הדרך הכי שלמה להוציא לאור את הטבע של ישראל במציאות. (בהערת סוגריים הוא מוסיף שמטרתה המרכזית בכך היא למען עצמה אך ממילא גם למען שאר כל העולם שבהם זה תומך לא פחות).

המבט שמלמד אותנו כאן הרב קוק הוא הפוך מהצורה בה אנחנו רגילים לחשוב, וזו הנקודה המרכזית. אנחנו רגילים לפגוש את המציאות ולשאול מה המטרה מתוך עמדה נפשית של **לאחר מעשה**, שכבר קיים הציווי. הרב קוק כאן, מביט "מלמעלה למטה", כביכול לפני שקיים הציווי; הציווי הוא **תוצאה** של העולם הפנימי של ישראל. האומה לא מגיעה מתוך החיים שלה אל האידיאלים והערכים שנובעים מתוכם, "אלא להפך": קודם כל קיימת הידיעה של האידיאלים הגדולים, ההשתייכות העמוקה לעולם הפנימי העשיר של העם, ההיסטוריה, התרבות והערכים הגדולים שמונחלים על ידי מחשבת התורה. לאחר מכן, הביטוי המעשי של כל הערכים הנחיים הוא המצוות, המתקיימות בפועל במציאות ועל כן נקראות "האוצר המעשי". המצוות המעשיות נותנות לאומה את המנוחה, הכבוד והערך האמיתי כיוון שהן 'מורידות' את רוח האומה לעולם המעשי ומאפשרים לה לבטא את מהותה הרוחנית באופן מעשי בחיים.

משל להסברת העניין: אדם שרוצה להכין תה, כיצד יעשה? יחמם מים, יוציא כוס וכפית, יכניס סוכר ויבחר היטב את כל ה"ל" עם תיון. בבואנו לבחון את המציאות – לא נאמר שלמרבה הפלא יצא שבדיוק המים שחיים הועילו לתה, אלא ברור שמלכתחילה זו היתה הכוונה. כך המצוות: כיוון שעם ישראל צריך להגיע בסוף לצורתו השלמה – עם מקדש, מלך, נבואה וגילוי שלם של מלכות ה' – יש צורך במצוות. זה כביכול 'המבט האלוקי' – מה מטרת עצם ציווי המצוות, מלכתחילה.

מצוות – חלק ג'

המבט על עניינין של המצוות אותו למדנו אתמול הוא בעצם אמירה שהמצוות הן דרך המביאה את עם ישראל אל הגשמת מהותו הפנימית בצורה מלאה. המבט הפשוטני אומר שאנו מקיימים את המצוות ו'נראה לאן זה יקח אותנו' הרב קוק אומר הפוך בדיוק! העתיד הוא ש'מושך' אותנו אליו בחבלי עשיית המצוות.

"וזהו רזו התשובה המביאה לידי גאולה. לעתיד יתל הבננו מפנימיותו. מנקודת-ציון ילך הלוך והתפשט עד חיצות יהודה וגבולות ישראל." "היטיבה ברצונה את ציון תבנה חומות ירושלים"

(אורות, זרעונים, מעשי יצירה)

ציון מבטאת את המקום הפנימי בעם ישראל, שבו קיימים האידיאלים בצורה יותר מכונסת. ומתוך הנקודה הזו, שכל הערכים נמצאים בה בצורה מזערית (ונמצאים בה תמיד, בלי קשר למצב החיצוני של עם ישראל) – האור הולך ומתפשט במהלך ההסטוריה עוד ועוד על כל מחנה ישראל. גם באופן פיזי הקדושה הולכת ומתפרסת הלאה, אך אולי עוד יותר באופן רעיוני – הקדושה הולכת ומשתרעת במרחבים הרעיוניים על מקומות נוספים. לא רק בתוך בית המדרש אלא גם לנושאים רבים: ספרות, שירה, חקלאות, בנקאות, מכונאות, תעשייה, עיצוב-פנים. כל דבר – מתוך הקודש.

וזו כוונת הפסוק: קודם כל "הטיבה ברצונה את ציון" – הפנימיות, ואח"כ ייבנו גם ה"חומות" – הבניין הגשמי יותר, שמבטא חיים שלמים יותר של עם. וזה שייך לצד של "ירושלים":

"והעתיד הנהו הולך וצועד, הולך ונגיש לנו. נתרום מעט, נזכה מעט את רגשותינו ושכלנו והננו עומדים סמוך לו, הננו רואים את רעדת קרני אורו המעלפים בצעיף, אשר מדת דקותו או עביו תלויה היא בקשבוננו הפרטי וכל אקד ואקד יוכל למצא מהרהורי לבו. אשרי מי שמלא את לבו תקנת חיים וצפית ישועה, שהיא רואה כבר את אור הישועה, כשהיא שולחת לנו את קנייה"

(אורות, זרעונים, מעשי יצירה)

מתוך ההסבר הרעיוני של המצוות בצורה הזו – הרב קוק קורא קריאה אל הציבור. "העתיד הולך וצועד", זו עובדה. הוא הולך ומתקרב אלינו. ולכן הבה "נתרום מעט", נדכך במחשבותינו והרגשותינו ונגיע אליו ממש. את מידת הריחוק מקרני האור שלו אנחנו קובעים וככל שנרגיש יותר את מציאות האור קרובה אלינו כך נתמלא חיים ותקוה.